

Yayın Geliş Tarihi (Submitted): 01/11/2021

Yayın Kabul Tarihi (Accepted): 07/12/2021

Makele Türü (Paper Type): Araştırma Makalesi – Research Paper

Please Cite As/Atf için:

Babacan Ş., Demir M., Tunca B. ve Saraçlı S. (2021), Covid-19 pandemi sürecinin psikolojik boyutlarının çoklu karşılık getirme analizi ile incelenmesi, *Nicel Bilimler Dergisi*, 3(2), 118-132. doi: 10.51541/nicel.1016143

COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNİN PSİKOLOJİK BOYUTLARININ ÇOKLU KARŞILIK GETİRME ANALİZİ İLE İNCELENMESİ

Şevkiye Babacan¹, Mustafa Demir², Berkalp Tunca³ ve Sinan Saraçlı⁴

ÖZ

Bilindiği gibi Covid-19, küresel düzeyde büyük bir sağlık sorunu olarak devam etmektedir. Bu süreçte dünya büyük bir sağlık sorunuyla baş etmek zorunda kalmasının yanı sıra, Covid-19'a yakalanan-yakalanmayan bireylerde ciddi psikolojik yıkımlarla da baş etmek zorunda kalmıştır. Covid-19 pandemi süreci, bireylerin sağlıkları üzerinde önemli bir etkiye sahip olmasının yanında, psikolojileri üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu bilinerek bu konu üzerinde de durulması oldukça önemlidir. Bu durum dikkate alınarak bu çalışmada Covid-19 pandemi sürecinin psikolojik boyutlarının bireylerin demografik özelliklerine göre incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla demografik soruların yanında 5'li Likert tipinde ölçek aracılığı ile hazırlanmış anket formu 1-30 Haziran 2020 tarihleri arasında online ortamda Türkiye genelinde ulaşılabilen toplam 958 bireye uygulanarak ilgili veriler derlenmiştir. Derlenen veriler SPSS paket programı aracılığı ile çoklu uyum analizi uygulanarak analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular ilgili tablo ve şekillerde ayrıntılı olarak verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Çoklu Karşılık Getirme Analizi, Pandemi Süreci,

¹ İstatistik Bölümü, Fen-Edebiyat Fakültesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar, Türkiye. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9780-4213>

² İstatistik Bölümü, Fen-Edebiyat Fakültesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar, Türkiye. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5684-7778>

³ İstatistik Bölümü, Fen-Edebiyat Fakültesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar, Türkiye. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6501-9963>

⁴Sorumlu Yazar, Doç. Dr., İstatistik Bölümü, Fen-Edebiyat Fakültesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar Türkiye. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4662-8031>

ANALYZING THE PSYCHOLOGICAL DIMENSIONS OF COVID-19 PANDEMIC PROCESS VIA MULTIPLE CORRESPONDENCE ANALYSIS

ABSTRACT

As it is known, Covid-19 continues to be a major health problem at the global level. In this process, the world has had to deal with a major health problem, as well as serious psychological destruction in individuals caught or not caught in Covid-19. It is very important to focus on this issue, knowing that the Covid-19 pandemic process has a significant impact on the health of individuals, as well as on their psychology. Considering this situation, the purpose of the study is to determine the psychological dimensions of Covid-19 pandemic process related by the demographical features of the individuals. With this purpose, related data set is obtained by a questionnaire, from 958 individual all over Turkey, prepared by 5 type Likert scale besides the demographical questions, between the dates 1-30 June 2020 via online platform. Data set is analyzed by SPSS software via Multiple Correspondence Analysis. Detailed results are given in related tables and figures.

Keywords: Covid-19, Multiple Correspondence Analysis, Pandemic process

1. GİRİŞ

31 Aralık 2019'da DSÖ, Çin'in Wuhan şehrinde etyolojisi bilinmeyen pnömoni vakaları hakkında bilgilendirildi. Kısa zamanda 44'e ulaşan pnömoni vakalarının şehirde bulunan deniz ürünleri pazarı ile epidemiyolojik olarak bağlantılı olduğu görüldü. Yeni tip Koronavirüs, 7 Ocak 2020'de Çinli araştırmacılar tarafından izole edildi ve geçici olarak "2019-nCoV" şeklinde isimlendirildi. 13 Ocak'ta Tayland'da ilk impote vaka görüldü. Daha sonra Japonya, Güney Kore ve Amerika başta olmak üzere birçok ülke impote vakalarını bildirmeye başladı. 30 Ocak'ta DSÖ Koronavirüsü Uluslararası Sağlık Acil Durumu olarak ilan etti ve 11 Şubat'ta yeni koronavirüsün sebep olduğu hastalığın "Koronavirüs hastalığı-2019 (COVID-19)" olarak adlandırılacağını duyurdu (WHO, 2020; Dikmen vd., 2020).

Ülkemizde 11 Mart 2019 tarihinde gözlemlenen ilk Covid-19 olgusundan sonraki süreçte alınan önlemler kapsamında evde geçirilen sürede, yurttaşlarımızın bazı konulara ilişkin farkındalıklarının, hassasiyetlerinin çoğaldığı, hayata geliş amaçlarını, sevdiklerine verdikleri değerleri yeniden yargılama konusunda, sosyal medya aracılığıyla yaptıkları paylaşımların da

arttığı gözlemlenmektedir. Birçok birey daha önceden hayat koşturmacasına bağlı olarak yapmak istedikleri ancak yapmaya fırsat bulamadıkları şeyleri bu süreçte gerçekleştirdiklerini ifade ederken, her birinin sokakta özgürce dolaşabilmenin, arkadaşlarıyla bir restoranda yemek yemenin, bir kafede çay içmenin aslında farkında olmadan ne kadar önemli olduğu yönünde paylaşımlar yaptıkları da gözden kaçmamaktadır. Bunlara bağlı olarak sosyal dayanışmanın da ne kadar önemli olduğu, insanlık olmadan evin arabanın vb. maddi şeylerin bir anlamı olmadığını ifade ettikleri, bu süreçte ekonomik açıdan zor durumda olan insanlara yardım kampanyalarına destek verdikleri, sokak hayvanlarına karşı duyarlılığın arttığı gibi pek çok paylaşım dikkat çekmektedir. Birileri evde kalmaktan sıkılırken birilerinin de evde kalma gibi bir lükslerinin olmadan gerek ailelerinin geçimini sağlamak gerekse yaptıkları işlerin bu sürece olan katkılarının vazgeçilemez olması sebebi ile çalışmak zorunda olduğunun önemi daha çok algılanmıştır. Bunların yanında insanların sağlıklarının önemini bir kez daha anlamakla beraber en ufak bir dikkatsizlik sonucunda ölümcül virüsle karşı karşıya kalma korkusuyla psikolojik olarak gerildikleri gerek dünya çapında gerek ülkemizde aile içi çatışmaların arttığı da dikkat çekici bir diğer noktadır (Tunca vd., 2021).

Covid-19 virüsü iki şekilde sağlık sorunlarına neden olmaktadır. Birincisi, virüsün doğrudan oluşturduğu bedensel sağlık problemleri, diğeri ise salgın ile ilişkili anksiyete, panik ve endişe gibi ruh sağlığı sorunlarıdır. Covid-19 sadece bir medikal sağlık krizi olarak değil, aynı zamanda akıl sağlığı için de acil durum olarak düşünülmelidir. Bulaşıcı hastalıklar sadece bireylerin fiziksel sağlığını etkilemekle kalmayıp, aynı zamanda enfekte olsun olmasın tüm nüfusun psikolojik sağlığını ve refahını da etkilemektedir. Salgının ilk zamanlarında virüsün ortaya çıkardığı fiziksel sonuçlar daha çok dikkat çekmiş ve ruh sağlığı sonuçları üzerinde durulmamıştır. Ancak, salgın sona erse bile normal hayatımıza geri döndüğümüzde psikolojik etkileri muhtemelen aylarca hatta yıllarca sürecektir (Zeybek vd., 2020).

Hastalık salgınları sadece bireylerin fiziksel sağlığını etkilemekle kalmayıp, aynı zamanda enfekte olmamış nüfusun psikolojik sağlığını ve refahını da etkilemektedir. (Rubin vd., 2010; Wang vd., 2020; Zeybek vd., 2020). İnsanlar bulaşıcı bir hastalık salgını ile karşı karşıya kaldıklarında, karşılaştıkları riski azaltmak için sağlık ve ekonomik bakımdan salgının olumsuz etkilerine yönelik birtakım önleyici hareketler sergileyebilirler (Sadique et al., 2007).

Salgının Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak ilan edilmesi üzerine küresel düzeyde de önlemler alınmaya başlanmıştır. Hükümet ve sağlık kuruluşları tarafından alınan zorunlu izolasyon, karantina ve geçici kapatma gibi önlemler her ne kadar salgını önleme ve sağlık sistemleri üzerindeki etkisini azaltma için gerekli olsalar da salgına bağlı ortaya çıkan bu

korkuyu ve kaygıyı da beslemektedir. Ayrıca, bu önlemlerin de birtakım olumsuz psikolojik, sosyal ve ekonomik sonuçları olacağı bilinmektedir. Özellikle tedavi süreci, etkili aşı ve virüsün bulaşma yolları ile ilgili tartışmaların net bir sonuca bağlanamaması nedeniyle de bu salgının insanlarda korku, çaresizlik ve kaygıya neden olduğu ve bu duyguların da insanların davranışlarını olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir (Ho vd., 2020; Işıklı, 2021).

Türkiye’de ilk vakaların görülmesiyle birlikte Sağlık bakanlığı bilim kurulu üyeleri, halka evde kalma, kendilerini izole etme ve zorunlu olmadıkça sokağa çıkmama konusunda çağrısı yaptılar. Bireyler “Evde Kal Türkiye”, “Hayat Eve Sığar”, “Koronavirüs alacağımız tedbirlerden daha güçlü değildir” gibi sloganlarla motive edilmeye çalışıldı. Devlet zor durumdaki insanlara mali yardımda bulundu (TC Sağlık Bakanlığı, 2020; Arı vd., 2021).

Covid-19 sürecinde yaşanan tüm bu etkilerin insan hayatındaki değer yargılarını yeniden yargılamasına sebep olduğu da kaçınılmaz bir gerçektir. Buradan hareketle bu süreçte sergilenen tutumların gelecek dönemler için de etkili olduğu düşünülmekte ve bu çalışma ile bireylerin sergiledikleri tutumlar üzerindeki etkili olan etmenlerin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

2. MATERYAL VE METOT

Çalışmada kullanılan veri seti, 1-30 Haziran 2020 tarihleri arasında Türkiye genelinde ulaşılabilen toplam 958 bireye uygulanan, demografik soruların yanında 5’li Likert tipinde (1 kesinlikle katılmıyorum ve 5 kesinlikle katılıyorum) olan ölçek aracılığı ile elde edilmiştir. Çalışmada kullanılan anket formu Afyon Kocatepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 27.05.2020 tarih ve 15.06.2020–E.17011 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Serper vd. (2013) çalışmalarında yüksek hacme sahip bir anakütle söz konusu olduğunda $p=0.5$, $q=0.5$ ve örneklem hatası ± 0.05 için 384 birimden küçük fazlalıkta hacme sahip örneklemin anakütleyi temsil etmeye yeterli olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda ele alınan örneklem hacmi anakütleyi temsil etmekle birlikte, kullanılan ölçekte yer alan maddeler için yapılan güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach’s Alpha değeri 0.756 olarak hesaplanmıştır.

Uyum Analizi son yıllarda kategorik verilerin analizinde sıklıkla kullanılmaktadır. Birçok veri matrisine uygulanabilen bu yöntem daha çok iki kategorik değişkenin yer aldığı iki yönlü çapraz tabloların analizinde kullanılmaktadır. Bu analiz değişkenler arasındaki inertia (hareketsizlik) değerlerinden yararlanarak değişkenler arasındaki ilişkiyi inceler. Uyum Analizi

değişkenlerin ve düzeylerinin birlikte değişimlerini koordinat ekseninde görüntüleyerek çözüme ulaşılmasını sağlar (Aşan, 1999).

Uyum analizi göz önünde bulundurulmuş değişken sayısına göre ikiye ayrılır. İki değişken ele alınarak oluşturulan çapraz tablonun değerlendirilmesinde kullanılan analize Basit Uyum Analizi, üç ve daha çok değişken ele alınarak oluşturulan çapraz tablonun değerlendirilmesinde yararlanılan Uyum Analizi ise Çoklu Uyum Analizi ya da Homojenite Analizi olarak isimlendirilmektedir (Özdamar, 1999; Yılmaz ve Saraçlı, 2007).

Karşılık Getirme Analizi verilerin geldiği dağılım hakkında herhangi bir varsayımda bulunmaz (Nishisato, 1994). Son olarak şunu da belirtmekte yarar vardır ki, Karşılık Getirme Analizi grafiksel bir teknik olduğu için hem satırlar hem de sütunlar açısından dışta kalan (aykırı-outlier) değerlere karşı oldukça duyarlıdır (Hair, et al., 1998; Bayram, 2000; Topal vd, 2006).

3. BULGULAR

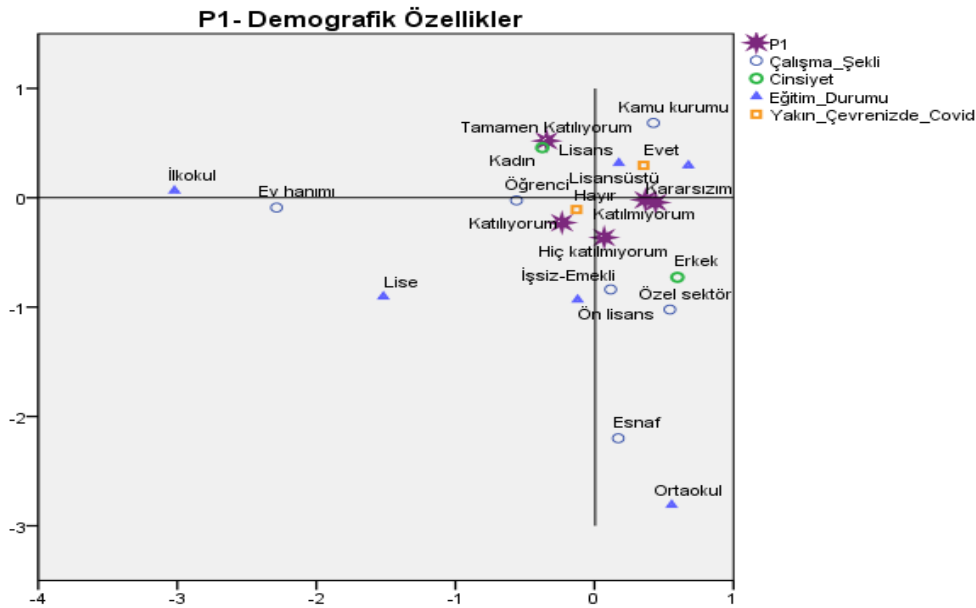
Çalışmada yer verilen psikolojik faktörler sırası ile “gerildiğimi ve çabuk sinirlendiğimi anladım” (P1), “maddi değerlere verdiğim önem azaldı” (P2), “hayata geliş amacımı bir kere daha sorguladım” (P3), “kendimden çok yakın çevrem için endişelendim” (P4), “sürecin ilk başlarında temel ihtiyaçlarımı karşılayamayacağım hissine kapıldım” (P5) ve “ölüm korkum arttı” (P6) olarak ele alınmış ve bu faktörlerin ele alınan demografik özelliklere göre ortalama ve standart sapma değerleri ile birim sayıları Tablo 1.’de verilmiştir. Ek olarak anketi oluşturan 6 madde için güvenirlik analizi sonucunda Cronbach’s Alpha değeri 0.756 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 1. incelendiğinde, katılımcıların çoğunluğu demografik özelliklerden cinsiyet bakımından kadın, çalışma şekli bakımından kamu kurumunda çalışan, eğitim düzeyi bakımından lisans mezunu ve yakın çevresinde covid-19 vakasına rastlanmayan bireylerdir. Ele alınan psikolojik faktörlerin genel dağılımına ait ortalama ve standart sapma değerleri incelendiğinde, bu bireylerin en çok “Kendimden çok yakın çevrem için endişelendim (P4)” maddesine katıldıkları görülürken, “Ölüm korkum arttı (P6)” sorusuna genel olarak fikir beyan etmedikleri gözlemlenmiştir.

Tablo 1. Ankete Katılan Bireylere Ait Betimleyici İstatistikler

Değişken	Düzy	Birim sayısı	Psikolojik Faktör ($\bar{x}\pm ss$)					
			P1	P2	P3	P4	P5	P6
Cinsiyet	Kadın	588	3,39±1,39	3,47±1,32	3,47±1,38	4,15±1,16	3,20±1,44	3,08±1,40
	Erkek	370	3,24±1,31	3,30±1,29	3,19±1,35	3,93±1,21	3,15±1,36	2,85±1,39
Çalışma Şekli	Kamu kurumu	438	3,36±1,36	3,50±1,29	3,39±1,36	4,03±1,23	3,13±1,43	2,91±1,41
	Özel sektör	164	3,08±1,34	3,41±1,24	3,11±1,34	4,09±1,15	3,09±1,45	2,87±1,44
	Esna	26	3,04±1,43	2,92±1,44	3,27±1,46	3,69±1,32	3,50±1,48	3,50±1,42
	İşsiz-Emekli	75	3,12±1,44	2,93±1,45	3,13±1,52	4,20±1,19	3,49±1,38	3,12±1,37
	Ev hanımı	84	3,39±1,32	3,69±1,31	3,43±1,49	4,12±1,16	3,23±1,45	2,96±1,38
	Öğrenci	171	3,58±1,31	3,28±1,27	3,59±1,24	4,11±1,11	3,22±1,29	3,19±1,35
Eğitim Düzeyi	İlkokul	11	4,00±1,41	4,27±1,19	4,64±0,50	4,09±1,38	3,82±1,47	3,45±1,63
	Ortaokul	15	3,13±1,25	3,67±1,76	3,27±1,44	4,00±1,36	3,13±1,46	2,80±1,52
	Lise	124	3,51±1,35	3,23±1,33	3,36±1,81	3,86±1,26	3,27±1,41	3,42±1,39
	Ön Lisans	79	3,27±1,43	3,59±1,17	3,56±1,32	4,04±1,08	3,32±1,39	2,73±1,46
	Lisans	539	3,37±1,35	3,36±1,33	3,33±1,37	4,08±1,23	3,16±1,42	2,99±1,38
	Lisansüstü	190	3,09±1,35	3,49±1,23	3,29±1,39	4,19±1,03	3,12±1,38	2,93±1,42
Yakın çevre Covid-19 Pozitif?	Hayır	702	3,28±1,38	3,41±1,30	3,34±1,38	4,07±1,19	3,17±1,41	2,97±1,39
	Evet	256	3,45±1,29	3,39±1,34	3,43±1,35	4,07±1,19	3,23±1,41	3,03±1,44
Genel		958	3,33±1,36	3,40±1,31	3,36±1,37	4,07±1,19	3,18±1,41	2,99±1,40

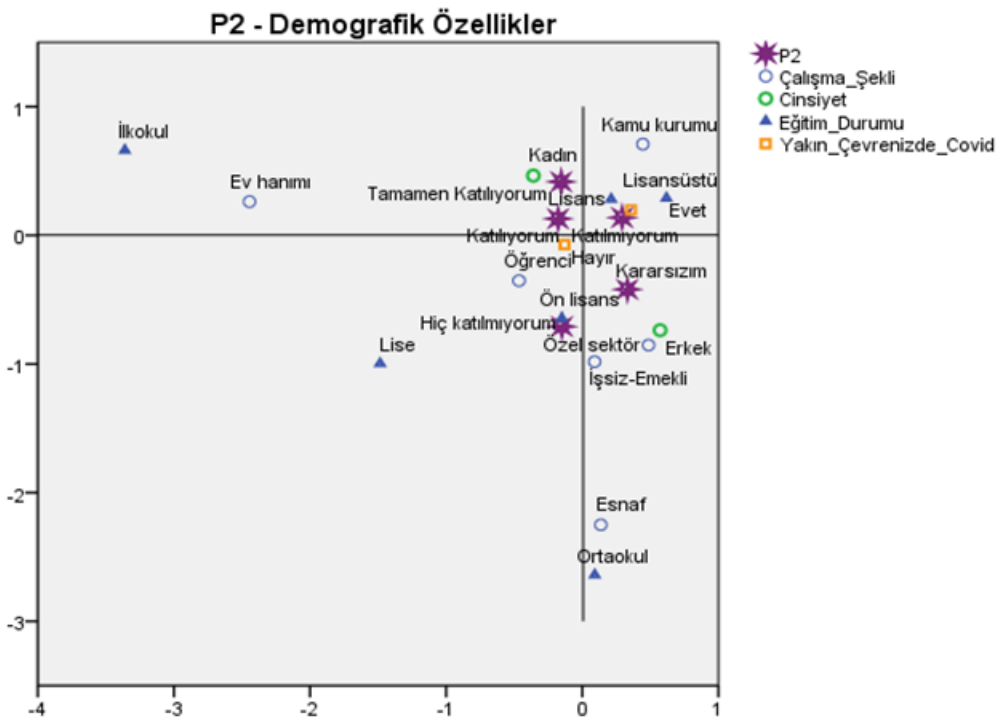
Bireylerin ele alınan demografik özellikleri ile “gerildiğimi ve çabuk sınırlendiğimi anladım” (P1) sorusuna ilişkin verdikleri cevaplara ilişkin çoklu uyum analizi sonuçları Şekil 1.’de verilmiştir.

Şekil 1. P1-Demografik Özelliklere İlişkin Çoklu Uyum Analizi Sonuçları

Şekil 1 incelendiğinde, “gerildiğimi ve çabuk sinirlendiğimi anladım” (P1) sorusuna “tamamen katılıyorum” diyen bireylerin genellikle yakın çevresinde covid-19 vakasına rastlanılmış, kadın, lisans mezunu kamu kurumunda çalışan ya da öğrenci olan bireyler olduğu, “hiç katılmıyorum” diyen bireylerin ise daha çok yakın çevresinde covid-19 vakasına rastlanılmamış, erkek, ön lisans mezunu işsiz ya da emekli bireyler olduğu görülmektedir.

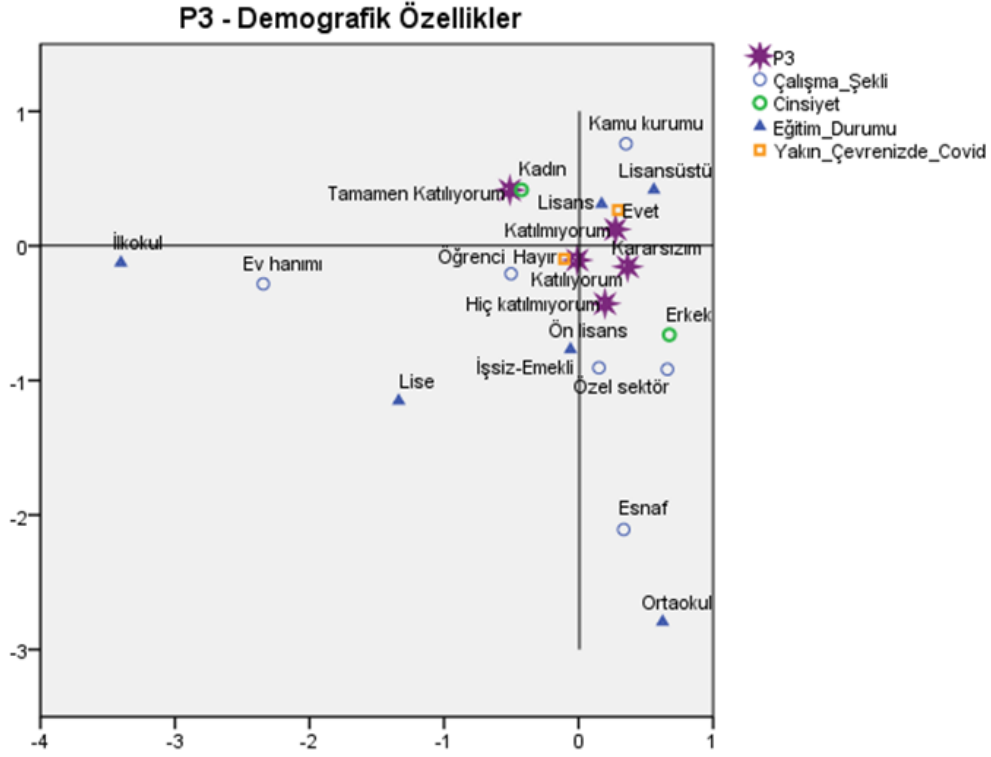
Bireylerin ele alınan demografik özellikleri ile “maddi değerlere verdiğim önem azaldı” (P2) sorusuna ilişkin verdikleri cevaplara ilişkin çoklu uyum analizi sonuçları Şekil 2.’de verilmiştir.

Şekil 2. P2-Demografik Özelliklere İlişkin Çoklu Uyum Analizi Sonuçları

Şekil 2 incelendiğinde, “maddi değerlere verdiğim önem azaldı” (P2), sorusuna “tamamen katılıyorum” diyen bireylerin genellikle yakın çevresinde covid-19 vakasına rastlanılmış, kadın, lisans mezunu kamu kurumunda çalışan olan bireyler olduğu, “hiç katılmıyorum” diyen bireylerin ise daha çok yakın çevresinde covid-19 vakasına rastlanılmamış, erkek, lise ve ön lisans mezunu öğrenci ve işsiz-emekli bireyler olduğu görülmektedir.

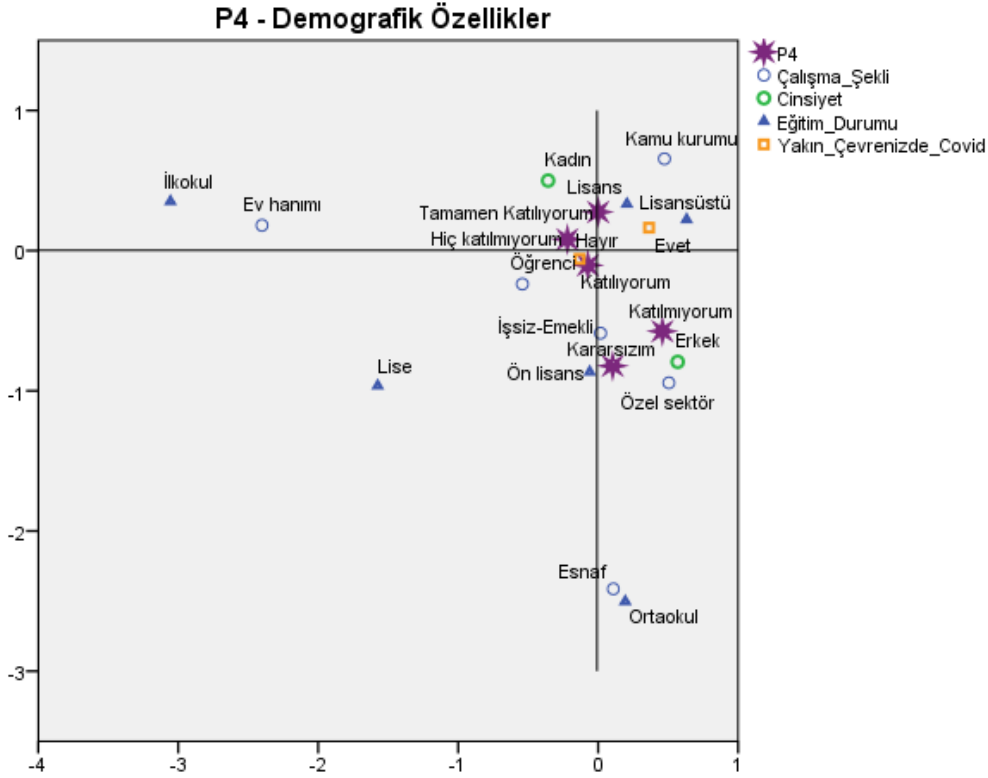
Bireylerin ele alınan demografik özellikleri ile “hayata geliş amacımı bir kere daha sorguladım” (P3) sorusuna ilişkin verdikleri cevaplara ilişkin çoklu uyum analizi sonuçları Şekil 3.’de verilmiştir.

Şekil 3. P3-Demografik Özelliklere İlişkin Çoklu Uyum Analizi Sonuçları

Şekil 3 incelendiğinde, “hayata geliş amacımı bir kere daha sorguladım” (P3) sorusuna “tamamen katılıyorum” diyen bireylerin genellikle yakın çevresinde covid-19 vakasına rastlanılmamış, kadın, lisans mezunu olan öğrenci bireyler olduğu, “hiç katılmıyorum” diyen bireylerin ise daha çok yakın çevresinde covid-19 vakasına rastlanılmamış, erkek, ön lisans mezunu özel sektör çalışanı ya da esnaf bireyler olduğu görülmektedir.

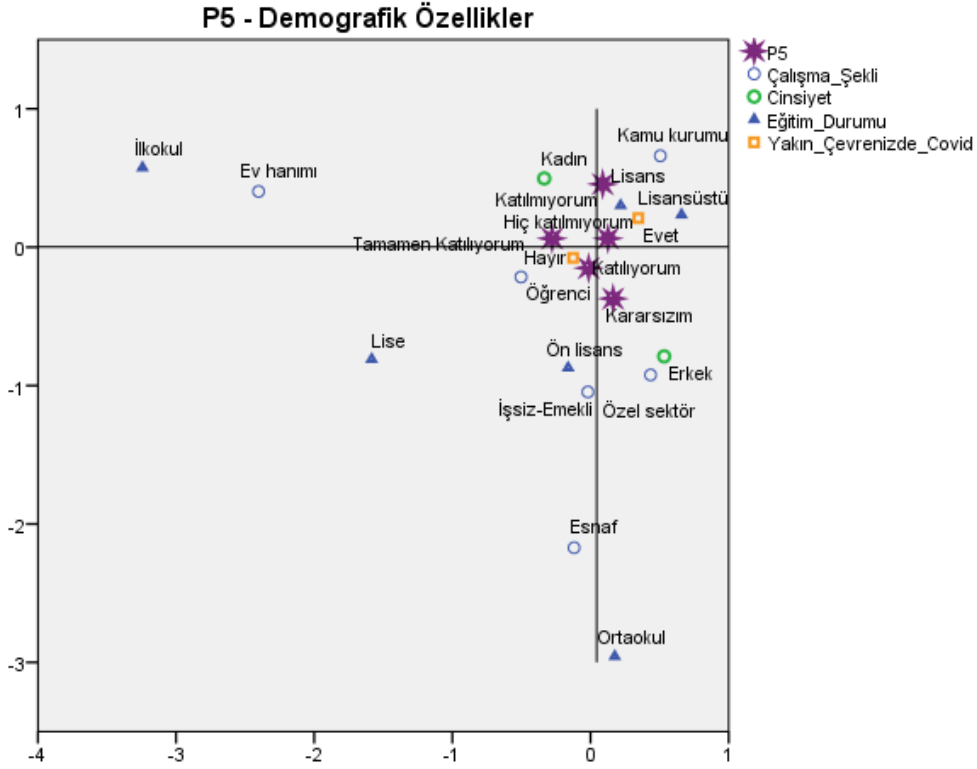
Bireylerin ele alınan demografik özellikleri ile “kendimden çok yakın çevrem için endişelendim” (P4) sorusuna ilişkin verdikleri cevaplara ilişkin çoklu uyum analizi sonuçları Şekil 4.’te verilmiştir.

Şekil 4. P4-Demografik özelliklere ilişkin çoklu uyum analizi sonuçları.

Şekil 4 incelendiğinde, “kendimden çok yakın çevrem için endişelendim” (P4) sorusuna “tamamen katılıyorum” diyen bireylerin genellikle yakın çevresinde covid-19 vakasına rastlanılmış, kadın, lise mezunu öğrenci olan bireyler olduğu, “hiç katılmıyorum” diyen bireylerin ise daha çok yakın çevresinde covid-19 vakasına rastlanılmamış, kadın, lisans - lisansüstü mezunu kamu kurumunda çalışan bireyler olduğu görülmektedir.

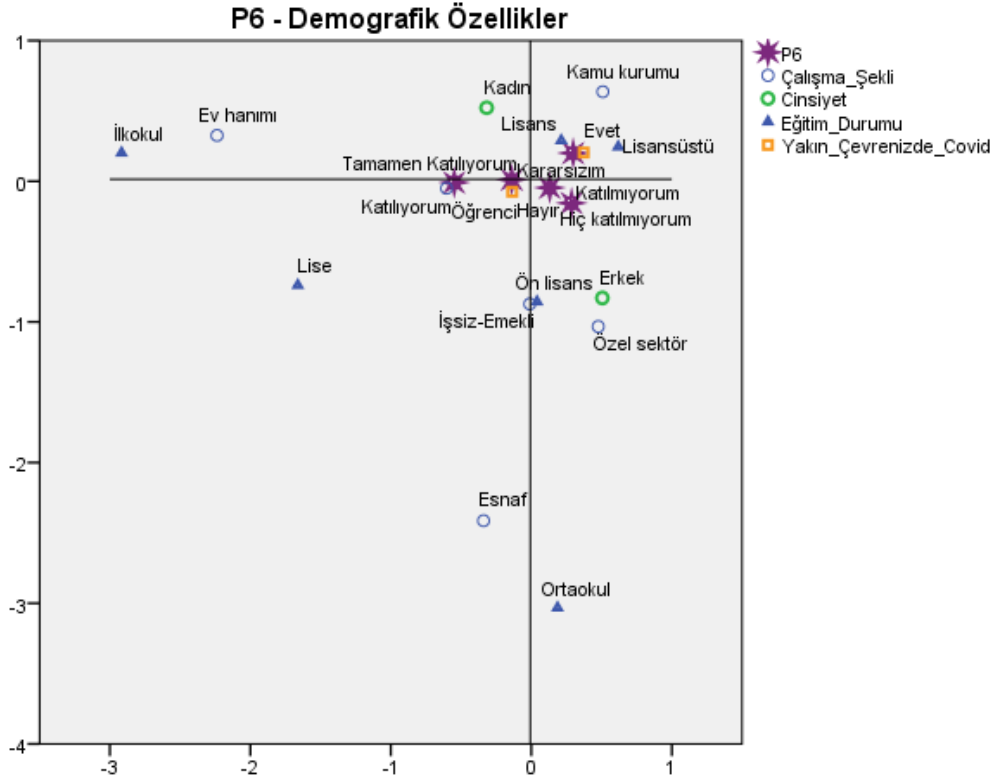
Bireylerin ele alınan demografik özellikleri ile “sürecin ilk başlarında temel ihtiyaçlarımı karşılayamayacağım hissine kapıldım” (P5) sorusuna ilişkin verdikleri cevaplara ilişkin çoklu uyum analizi sonuçları Şekil 5.’de verilmiştir.

Şekil 5. P5-Demografik Özelliklere İlişkin Çoklu Uyum Analizi Sonuçları

Şekil 5 incelendiğinde, “sürecin ilk başlarında temel ihtiyaçlarımı karşılayamayacağım hissine kapıldım” (P5) sorusuna “tamamen katılıyorum” diyen bireylerin genellikle yakın çevresinde covid-19 vakasına rastlanılmamış, kadın, ilkokul-lise mezunu öğrenci olan bireyler olduğu, “hiç katılmıyorum” diyen bireylerin ise daha çok yakın çevresinde covid-19 vakasına rastlanılmış, kadın, lisans - lisansüstü mezunu kamu kurumunda çalışan bireyler olduğu görülmektedir.

Bireylerin ele alınan demografik özellikleri ile “ölüm korkum arttı” (P6) sorusuna ilişkin verdikleri cevaplara ilişkin çoklu uyum analizi sonuçları Şekil 6.’da verilmiştir.

Şekil 6. P6-Demografik Özelliklere İlişkin Çoklu Uyum Analizi Sonuçları.

Şekil 6 incelendiğinde, “ölüm korkum arttı” (P6) sorusuna “tamamen katılıyorum” diyen bireylerin genellikle yakın çevresinde covid-19 vakasına rastlanılmamış, kadın, ilkokul-lise mezunu öğrenci olan bireyler olduğu, “hiç katılmıyorum” diyen bireylerin ise daha çok yakın çevresinde covid-19 vakasına rastlanılmış, erkek, ön lisans mezunu işsiz ya da emekli bireyler olduğu görülmektedir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Covid-19 pandemisinin başlangıcından beri geçen zamanda insanların fiziksel sağlıklarına verdiği zararlarının yanında psikolojik sağlıklarına da ciddi zararlar verdiği gözlemlenmenin yanı sıra yapılan birçok çalışma ile de ortaya konmuştur.

Tönbül (2020), Covid-19 salgını sonrası 20-60 yaş arası bireylerin psikolojik dayanıklılıklarının bazı değişkenler açısından incelenmesi amacıyla, bu yaşlar arasındaki bireylerin psikolojik dayanıklılıkları, sosyodemografik özellikleri ile korona virüs değişkenleri açısından inceleyen bir çalışma yapmıştır. Cinsiyet ile psikolojik dayanıklılık arasında anlamlı bir ilişki saptayarak, kadınların psikolojik dayanıklılıklarının erkeklerden daha yüksek düzeyde olduğunu belirlemiştir. Ayrıca araştırmaya katılan kadınların eğitim düzeylerinin üniversite ve lisansüstü eğitim seviyesinde olmasının psikolojik dayanıklılıklarını olumlu şekilde etkilediği

düşünmektedir. Öte yandan Bonanno vd. (2008) ise, cinsiyet ile psikolojik dayanıklılık arasında ilişki bulmasına rağmen, erkek olmanın psikolojik dayanıklılığı artırdığını belirlemişlerdir.

Bu çalışmada pandeminin Psikolojik boyutları arasında yer alabilecek bazı maddeler ele alınarak bu maddeler ile demografik özellikleri arasındaki ilişkileri açıklamak amaçlanmıştır. Pandeminin başladığı ilk dönemlerde insanların marketlere akın etmesi, aranan ürünleri bulamayacağı düşünceleri vb etmenler, bireylerin kendi ihtiyaçlarını karşılayamayacağı korkusuna kapılmalarına sebep olduğu gibi, etrafındaki bireylerin virüs sebebiyle ölüm haberlerini almaları, ölüm korkusuna kapılmaları, hayata geliş amaçlarını sorgulayarak manevi değerlere daha fazla önem vermeye başlamaları ve kendilerinden çok yakın çevrelerinden endişelenmelerine sebep olmuştur. Tüm bu faktörler aynı zamanda insanların psikolojik olarak da gerilmelerine sebep olduğu düşüncesi ile çalışmada bu sorulara yer verilmiştir.

Dhar vd. (2020), Covid-19 pandemisinin üniversite öğrencileri üzerindeki psikolojik etkisini ortaya çıkarmak amacıyla, Bangladeş'in farklı kamu ve özel üniversitelerinden üniversite öğrencilerine, Genelleştirilmiş Anksiyete Bozukluğu Ölçeği (YAB-7) bir dizi anket aracılığıyla uygulanmıştır. 15543 katılımcı arasındaki sonuç, %44,59'unun şiddetli kaygı, %48,41'inin orta düzeyde kaygı ve yalnızca %3,82'sinin hafif kaygıdan muzdarip olduğunu göstermektedir. Sonuçlar, salgınla ilgili tüm stresörlerin kaygı düzeyi ile pozitif olarak ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca bu çalışmalarında, üniversite öğrencilerinin kaygılarını azaltmak ve ruh sağlığını korumak için salgınlar sırasında uygun devlet desteğinin yanı sıra sosyal farkındalığın izlenmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir.

Marmarosh vd. (2020), COVID-19 sırasında insanların fiziksel ve psikolojik iyilik hallerini sürdüren grup düzeyindeki süreçleri ele almışlardır. Bu amaçla grup dinamiği ve grup terapisi teorisi ve araştırmasını uygulayarak, COVID-19'un neden bu kadar hızlı yayıldığını keşfetmeye çalışmışlardır. Ayrıca insanların uzun süreli sosyal izolasyon, sıkıntı ve sosyal eşitsizliklerle nasıl başa çıktıklarını ve ayrıca insanların yüksek düzeyde depresyon, kaygı, madde bağımlılığı ve karmaşık yasları içeren hastalığın psikolojik travmasıyla nasıl başa çıktıklarını da araştırmışlardır. Araştırmacılar ve teorisyenler, insanların temelde sosyal olduğunu ve özellikle sıkıntı zamanlarında başkalarıyla bir araya gelme ihtiyacının son derece önemli olduğunu öne sürerek, ait olma ihtiyacı ve belirsiz zamanlarda yalnızlığı azaltmanın önemi, sosyal olarak uzak kalma önerilerine rağmen insanları genellikle bağlantı kurmaya teşvik ettiği sonucuna ulaşmışlardır.

Sürecin başlangıcından bu yana geçen sürede insanların psikolojik olarak da alışmış olmalarına bağlı olarak pandemiye bağlı tepkilerinde değişiklik olduğu gözlemlenmektedir. Bu

değişiklikler üzerinde insanların demografik özelliklerinin de muhakkak etkisi vardır. Bireylerin virüs ile yaşamaya alışmaları, sosyal mesafe maske gibi kavramların günlük hayatlarında yer etmesi, virüse karşı aşı çalışmalarının olumlu sonuçlar vermesi, her ne kadar ölüm oranları hala yüksek olsa da virüse yakalanıp iyileşen birey sayısının da oldukça yüksek olması insanların bu düşünceleri ve davranışları üzerinde etkili olabilir.

Çalışmadan elde edilen bulgular incelendiğinde yakın çevresinde Covid-19 vakası rastlanılmış bireylerin psikolojik olarak daha fazla etkilenerek ele alınan sorulara katılma derecelerini arttırdığı gibi genel olarak kadın bireylerin sorulara “tamamen katılıyorum” şeklinde cevap verdikleri gözlemlenmiştir. Ele alınan psikolojik faktörlere ilişkin sorulara katılma derecesinin eğitim seviyesi bakımından ters orantı gösterdiği bireylerin çalışma biçimleri bakımından ise ciddi bir farklılık göstermediği gözlemlenmiştir.

ETİK BEYAN

“Covid-19 Pandemi Sürecinin Psikolojik Boyutlarının Çoklu Karşılık Getirme Analizi ile İncelenmesi” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Çalışma Afyon Kocatepe Üniversitesi etik kurulunun 27.05.2020 tarihli 04 sayılı toplantısında görüşülmüş ve 2020/74 no’lu karara göre çalışmanın gerçekleştirilmesinde etik sakınca bulunmadığına karar verilmiştir.

KAYNAKÇA

- Arı E., Yılmaz V. ve Arıkan İ. (2020), The effect of perceived risk of COVID-19 on anxiety: Developing a scale, mediterranean biomedical Journals, *Integrative Journal of Medical Sciences*, 7, 190.
- Aşan Z. (1999), Çok boyutlu kontenjans tablolarında loglinear ve correspondence analizinin birlikte kullanımı ve bir uygulama, *Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora tezi*, Eskişehir.
- Bayram N. (2000), Karşılık getirme analizi ve bankacılık sektörüne uygulanması, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, Uşak Üniversitesi.
- Bonanno, G. A., Ho, S.M.Y., Chan, J.C.K., Kwong, R.S.Y., Cheung, C.K.Y., Wong, C.P.Y. ve Wong, V.C.W. (2008), Psychological resilience and dysfunction among hospitalized

- survivors of the sars epidemic in hong kong: a latent class approach, *Health Psychology Copyright*, 27(5), 659-667.
- Dhar, B.K., Ayittey, F.K. ve Sarkar, S.M. (2020), Impact of Covid-19 on psychology among the university students, *Global Challenges*, 4(11), 1-5.
- Dikmen, A.U., Kına, H.M., Özkan, S. ve İlhan, M.N. (2020), COVID-19 epidemiyolojisi: Pandemiden ne öğrendik. *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research*, 4(29): 29-36.
- Hair, Jr. F. J., Anderson, E. R., Tahtam, L. R. and Black, C. W. (1998), *Multivariate data Analysis With Readings*, Prentice-Hall, USA.
- Ho, C. S., Chee, C. Y. and Ho, R. C. (2020), Mental health strategies to combat the psychological impact of COVID-19 beyond paranoia and panic, *Annals-Academy of Medicine Singapore*, 49(1), 1-3.
- Işıklı S. (2020), Covid-19 salgını'nın psikolojik sonuçları ve etkili başa çıkma yöntemleri, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü, https://corona.hacettepe.edu.tr/wp-content/uploads/2020/06/Covid-19_psikolojik_sonuc_lari_basa_cikma_yontemleri.pdf, Erişim tarihi: 01.10.2021.
- Marmarosh, C. L., Forsyth, D. R., Strauss, B. and Burlingame, G. M. (2020), The psychology of the COVID-19 pandemic: A group-level perspective. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 24(3), 122–138.
- Nishisato, S. (1994), *Elements of dual scaling: An introduction to practical data analysis*, NJ: Lawrence Erlbaum, Hillsdale.
- Özdamar K. (1999). *Paket Programlar ile istatistiksel veri analizi*, Kaan Kitapevi, Eskişehir.
- Rubin, G. J., Potts, H. W. W. and Michie, S. (2010), The impact of communications about swine flu (influenza A H1N1v) on public responses to the outbreak: results from 36 national telephone surveys in the UK, *Health Technology Assessment*, 14(34), 183-266.
- Sadique, M.Z., Edmunds, W.J., Smith, R.D., Meerding, W.J., De Zwart, O., Brug, J., Beutels, P. (2007). Precautionary behaviour in response to perceived threat of pandemic influenza, *Emerging Infectious Diseases*, 13(9), 1307-1313.
- Serper, Ö., Aytaç, M. ve Bayram, N. (2013), *Örnekleme*, Ezgi kitapevi, Ankara.
- T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020. <https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/tr/>. Erişim tarihi: 15/05/2021.
- Topal Y., Elitaş C., Ögel S. Ve Saraçlı S. (2006), Bireysel yatırım eğilimlerinin karşılık getirme analizi ile incelenmesi, *Marmara Üniversitesi Muhasebe-Finansman Araştırma ve Uygulama Dergisi*, 7(16), 59-72.

- Tunca B., Özgören E., Berk İ., İpek B., Demir M., Fermancı N., Babacan Ş., Akşit M., Durmaz Y., Gazeloğlu C. ve Saraçlı S. (2021), Türk halkının Covid-19 pandemisi karantina sürecine yönelik tutumlarının bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutta incelenmesi, *Namık Kemal Tıp Dergisi*, 9(2), 152-165.
- Tönbül, Ö. (2020), Koronavirüs (Covid-19) salgını sonrası 20-60 yaş arası bireylerin psikolojik dayanıklılıklarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Humanistic Perspective*, 2(2), 159-174.
- Wang, C., Pan, R., Wan, X., Tan, Y., Xu, L., Ho, C. S., and Ho, R. C. (2020). Immediate psychological responses and associated factors during the initial stage of the 2019 coronavirus disease (COVID-19) epidemic among the general population in China, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(5), 1729.
- Yılmaz V. ve Saraçlı S. (2007), Çocuklarda suç türü ve nedenlerinin uyum analizi ile incelenmesi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 7(1), 381-394.
- Zeybek, Z., Bozkurt, Y. ve Aşkın, R. (2020), Covid-19 pandemisi: Psikolojik etkileri ve terapötik müdahaleler, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, bahar (Covid19-Özel Ek), 304-318.
- WHO. (2020), Coronavirus disease (COVID-19) situation reports. <https://who.maps.arcgis.com/apps/opsdashboard/index.html#/a19d5d1f86ee4d99b013eed5f637232d>
Erişim Tarihi: 05.12.2021.